

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО ПРОСТОРУ У КУЛЬТОВИХ СПОРУДАХ ЗАХІДНОГО ОБРЯДУ (ГРЕКО ТА РИМО-КАТОЛИЦИЗМ)

Жовква О.І., канд. арх.

Департамент містобудування та архітектури КМДА

Надзвичайний інтерес становить питання формування інтер'єрів католицьких сакральних споруд (як Греко так і Римо-Католицьких). Зазвичай католицькі культові споруди римської традиції являють собою базилики і переважно мають у плані форму латинського, рідше – грецького хреста. Іноді зустрічаються католицькі храми зального типу – псевдобазиліки. Православні храми візантійської традиції зазвичай хрестово-купольні, в основу планувальної схеми покладено квадрат (рівнокінцевий хрест).

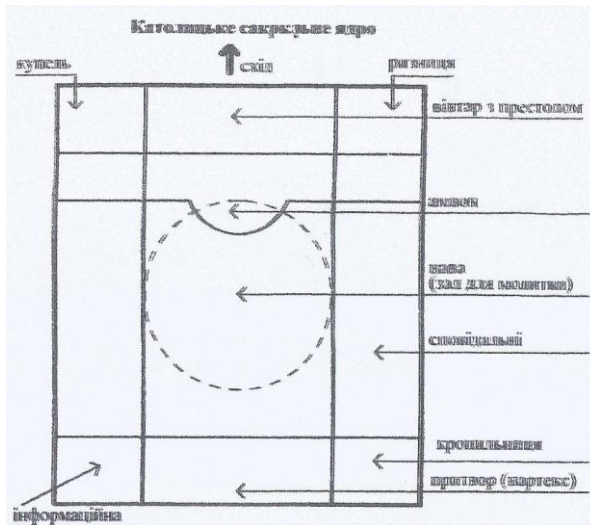

Рис. 1. Структура католицького храму

В основу побудови планувальних і просторових структур католицьких храмів закладені релігійні значення про його окремі частини. Значення символів розкривається в таїнствах Церкви. Так, купол над сере-

дньою частиною храму вважається моделлю неба над землею. Загалом планувальна структура католицьких культових споруд подібна до планувальної структури православних храмів – також має тричастинну структуру – нартекс (вхідна група), молитовний зал (неф) та апсиду (в якій містяться пресвітерії з вівтарем і амвон з якого читається Святе Писання та молитви, проголошуються проповіді), рис. 1. Організація внутрішнього простору католицького храму підпорядкована поздовжній осі і базується на образі старозаповідного храму-скинії, який також ділився на Святая-Святих, святилище та двір.

Церковні символи зазвичай згруповані в двох головних частинах храму – пресвітеріумі і кораблі – наві. Третій просторовий об'єм – нартекс у західній християнській традиції виникає як знак світської влади. Нартекс, що відповідає старозаповідному двору, розташований у передній частині храму. В ньому знаходиться головний вхід до церкви та допоміжні приміщення.

Неф або ж нава складає основну поздовжню частину католицької культової споруди. Простір нави також ділиться на праве та ліве крило, де у молитовному просторі знаходяться лави для прихожан. Від центрального входу до вівтаря через всю наву залишають прохід.

Святому-Святих у католицькому храмі відповідає пресвітерії, що знаходиться в апсиді. Таким чином, за аналогією із православним храмом, в апсиді розташована вівтарна частина католицького храму. Зазвичай у католицьких церков вівтар звернений на схід. В апсиді знаходились лави для кліра, а перед ними – головний вівтар і кафедра (аналой). На престолі знаходиться дарохранительниця, над ним – зображення святого (святої), якому присвячений храм [2].

Інтер'єри Римо-Католицьких церков відрізнялись багатим різьбленим декором, великою кількістю скульптурних форм, живописних полотен та церковного храму.

Живописне оздоблення внутрішнього простору (а саме стін, куполу) інтер'єрів Греко-Католицьких церков в дечому наближене до оздоблення внутрішнього простору православних культових споруд за допомогою монументального живопису. Так у католицькому храмі, як і у православному, можна виділити три основні зони для розписів: перша – верхня зона куполів і склепінь; друга – зона парусів і верхньої частини стін і третя – зона нижніх частин стін культової споруди.

У розміщенні живописних композицій в центральній частині храму немає певних шаблонів, але є певні канонічні закономірності побудови композиції. Так, у верхній зоні храму, як правило, знаходяться зображення Христа, Богоматері, Янголів. У центрі куполу прийнято зображувати образ Христа Вседержителя, який благословляє людей.

До другої зони оздоблення культової споруди монументальним живописом належать паруса. На парусах зображають чотирьох Євангелістів, на підпарусних арках - зазвичай херувимів. Архітектурно-просторове рішення хрестово-купольного католицького храму передбачає наявність у його середній частині чотирьох стовпів. На них повинні знаходитись зображення мучеників, сподвижників та святих, яких ще називають «стовпами» Католицької Церкви.

Друга зона храму також повинна містити розписи, присвячені подіям святкового циклу серед яких сцени: „Благовіщення”, „Різдво”, „Хрещення”, „Преображення”, „Розп’яття”, „Вознесіння”, „Зішесття святого Духа”, „Успіння Богоматері” тощо. Простір між окремими живописними композиціями заповнюється орнаментами, де в основному використовуються елементи рослинного світу та християнська символіка. Настінні розписи у Греко-католицьких храмах, зазвичай, не досягають підлоги, а зупиняються дещо вище рівня спинок лав для прихожан. Нижче даного рівня (у третій зоні) повинні знаходитись площини без священних зображень, оздоблені декоративними розписами та орнаментами.

Пресвітерія, що знаходиться в апсиді католицького храму, є втіленням усього небесного, райського у сакральній споруді. Він належить до небесної зони самого храму. Тут, як правило, зображають фігури Богоматері або Христа.

Рис.2 Церква Пресвятого Серця Христового

Програма розпису храму визначається, переважно, його присвятою. Охарактеризований вище порядок спирається на канони Католицької Церкви; варіації у розписі католицьких культових споруд можуть залежати, як вже зазначалось, від присвяти храму, його архітектурного типу, історичної епохи.

Проаналізувати побудову композиції монументального живопису хотілося б на прикладі Греко-Католицької церкви Пресвятого Серця Христового монастиря Чину Святого Василя Великого у м. Жовква, Львівської області, рис. 2.

У повній мірі велич даного храму можна відчути лише через єдність його архітектурних форм із внутрішнім оздобленням.

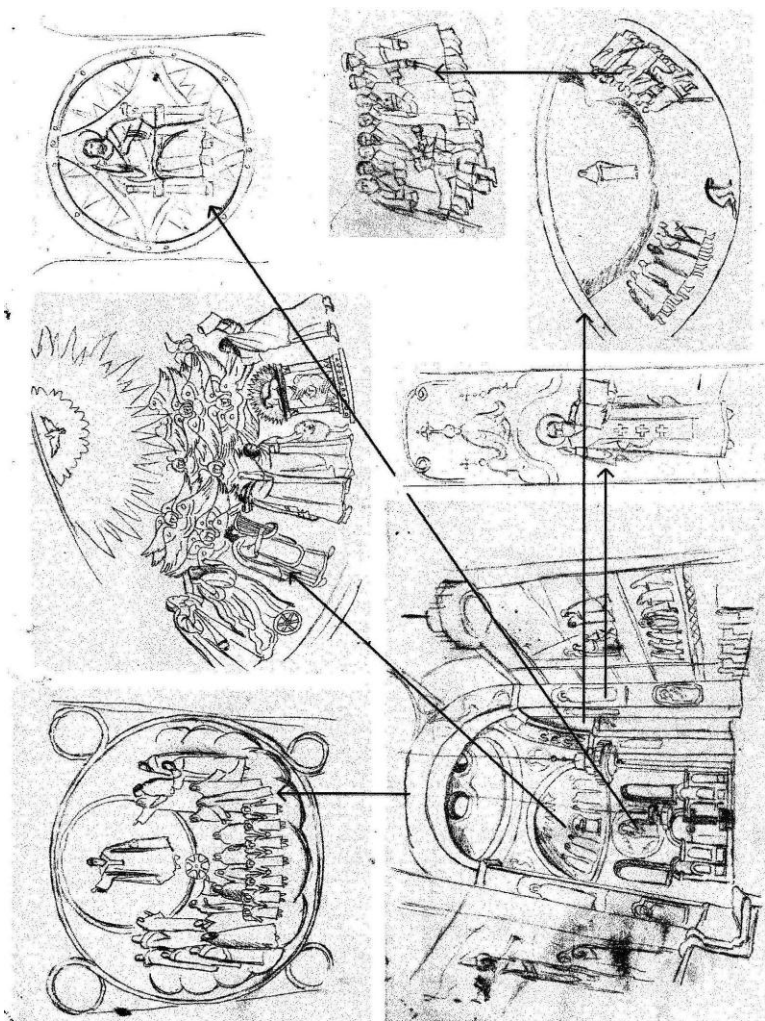

Рис. 3 Фрагменти настінного монументального живопису церкви Пресвятого Серця Христового

Новаторська тематика настінного монументального живопису храму Юліана Бусманюка свідчить про соціальний і культурний рівень галичан на початку ХХ ст.

Сюжети й композиції розписів підпорядковані архітектурі інтер'єру церкви. Шляхетне золоте тло обрамлює розпис центральної апсиди храму, де зображено ягня на різьбленому престолі в оточенні пророків. Нижче знаходиться композиція, на якій написані ангели, що схилились перед Христом на троні, а також, біля вікон, можна побачити зображення апостолів. Монументальні живописні композиції обрамляють декоративні орнаментами із стилізованих квітів, виноградної лози, пальмового гілля, соняшників, пшеничного колосся тощо. Дані декоративні елементи активно застосовуються при орнаментальному оздобленні культових споруд, особливо у стилі у стилі модерн, рис. 3.

На вертикальних площинах усіх пілястр храму зображені постаті Святих – Івана Золотоустого, Василя Великого, Феодосія та Антонія Печерського, Марії Магдалини, Нестора Літописця, Мефодія, Григорія Богослова, Іова Почаївського, Кирила, Миколая, Димитрія, Варвари тощо.

На дугах арок намальовані голівки херувимів обрамленні виноградною лозою. Архітектурний мотив апсиди в інтер'єрі трансепту виділений півкруглою галереєю із семи арок.

Усі конструктивні й архітектурні елементи храму підкреслені орнаментальними та фігурними композиціями, символічними зображеннями (зокрема риби й голуба).

Над колонами в круглому обрамленні можна побачити празникові сюжети.

Поряд із канонічними релігійними сюжетами на стінах бачимо багатопланові історичні картини на яких зображені українські діячі від стародавніх часів до часів новітньої історії України. Так, наприклад, на склепінні у південному трансепті під покровом Богородиці зображений митрополит Андрей Шептицький із Владиками. З обох боків від нього змальовані історичні постаті серед яких праворуч знаходяться видатні особистості в історії Західноукраїнської народної Республіки: Ю. Романчук, генерал М. Тарновський, письменник Богдан Лепкий тощо. Поряд із ними – українська молодь. Ліворуч від митрополита можна побачити зображення М. Грушевського та С. Петлюри. Щільність постатей ніби символізує актуальну у всі часи ідею єдності. У даній монументальній живописній композиції привертає увагу надзвичайно трагічна постать жінки з виснаженою голодом дитиною. Сюжет присвячено пам'яті жертв голодомору. Всі ці постаті зображені на тлі лінійних і лаконічно прописаних панорам Києва та Львова. Оглядаючи сьогодні

даний церковний розписи, можемо заповнити прогалини не лише у знаннях церковної історії, а також дізнатись про деякі факти з історії України.

Церковно-історичній темі також присвячені розписи північної апсиди святого Йосафата церкви Пресвятого Серця Христового, який вважається небесним покровителем української Греко-Католицької церкви. У центральній фронтальній композиції зображені релігійні діячі унії, біля яких також можна побачити фігури таких українських гетьманів, як Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Івана Мазепа, князь Костянтин Острозький тощо.

На склепінні центральної нави храму в сонячному колі написаний засновник Чину Св. Василій в колі родини. З двох боків від кола розміщено сцени з його життя та історії чернецого Чину [3].

На стінах центральних нав католицьких храмів зазвичай зображають композиції Хресного шляху із Страсного циклу. Ці сюжети доповнюються релігійними темами присвяченими Богородиці і Святим, а також композиціями Розп'яття, Хресного шляху, Оплакування, композиціям Богородицького циклу.

Так, на правій стіні центральної нави церкви Пресвятого Серця Христового міститься композиція Різдва Христового. Навколо неї знаходяться живописні зображення сцена з життя Марії та Ісуса. На лівій стіні центральної нави Ю.Буцманюком зображено сюжет «Голгофа».

Загалом у розпис даного храму художник заклав досить новаторську ідею поєднання канонічного підходу до вирішення внутрішнього простору культової споруди із модерними мотивами, що полягає у поєднанні суто канонічних сюжетів із мотивами з історії України. У цілому живописне опорядження інтер'єру церкви Пресвятого Серця Христового монастиря Чину Святого Василя Великого, базуючись на християнських канонах, відзначається оригінальністю живописних композицій вишуканою колористикою і оригінальними орнаментами.

Збагачують інтер'єр культової споруди вітражі тонкої роботи із зображенням Архангелів Гавриїла та Михаїла; екстер'єр прикрашають мозаїчні композиції спасителя та Архангелів [1]. Оскільки у храмі правлять служби за Греко-Католицькою традицією, головну наву культової споруди від сакральної частини (вівтаря) відокремлює іконостас (однорусний із іконами Ісуса Христа та Богоматері). Однак слід зазначити, що за традицією Католицької Церкви у культових спорудах вівтар відкритий у неф і не відокремлюється іконостасом, як у культових спорудах східного обряду. Обов'язковим елементом католицького храму є Розп'яття Ісуса Христа у вівтарній частині у вигляді скульпту-

ри чи живопису. У даній культовій споруді бачимо дерев'яне розп'яття із зображенням фігури розп'ятого Христа олійними фарбами.

Що стосується Римо-Католицьких храмів, то в опорядженні інтер'єрів переважає оздоблення стін мармуром, вітражами, скульптурними композиціями, горельєфами, картинами, або вставками монументального живопису.

*Рис. 4. Вівтар костелу
Св. Лаврентія*

Яскравим прикладом може бути парафіяльний ренесансний костел Св. Лаврентія у м. Жовква, зведений італійськими архітекторами Павлом Щасливим та Амброзієм Прихильним. Центральний вхід до костелу оздоблений різьбленим білокам'яним порталом з горельєфами євангелістів та святих. Інтер'єр костелу прикрашений надгробними скульптурами з угорського червоного мармуру родини Жолкевських в повний зріст. Досить тривалий час стіни костелу прикрашали баталістичні картини: «Битва під Віднем» (1692), «Битва під Хотиним» (1673), «Битва під Клушино» (1613) і «Битва під Парканами» (з 1965 і по сьогодні дані роботи зберігаються у Львівській галереї мистецтв). Надзвичайний мистецький інтерес становить головний вівтар костелу у якому розміщено скульптурну композицію розп'яття в ренесансовому оточенні колон, скульптур, живопису, рис. 4.

Висновки

Таким чином, можна констатувати наявність чималої кількості спільних рис у культових спорудах Східного і Західного обрядів (особливо у Православних та Греко-Католицьких сакральних спорудах), а саме у планувальній схемі (поділ сакральних споруд на три основні зони), побудові композиції інтер'єрних розписів, активного застосування синтезу мистецтв. Слід зазначити, що сакральна архітектура (Східного і Західного обрядів) та монументальне мистецтво постійно тяжіють до об'єднання, створюючи таким чином архітектурно-художній синтез у

якому монументальний живопис сприяє більш повному розкриттю образу культової споруди. Загалом, в сакральній архітектурі види мистецтва не конкурують, а гармонійно доповнюють один одного сприяючи донесенню до людей релігійно-символічного змісту культових споруд.

Summary

The article the issue of symbolic meaning of three main planning elements of Catholic churches and studies the peculiarities of internal planning of Catholic churches. The article analyses the composition logic of monumental painting of Greek-Catholic churches using the example the Holy Jesus Heart Church of Saint Vasiliy the Great Monastery.

Література

1. Жовква крізь століття. Випуск II. – Львів: Видавництво «Растр-7», 2012 – 390 с.
2. Культові будинки та споруди різних конфесій: Посібник з проєктування / за ред. В.В.Куцевича.-К.: «КиївЗНДІЕП», 2002 – 117 с.
3. Яремич Г. Дорога до храму. Ансамбль жовківської Василіанської церкви ,монастиря, друкарні. Видавництво отців Василіян «Місіонер» Лівів – 2000 С-30.